

ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ПРАВА, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ СОЦІАЛЬНЕ БУТТЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ, ТА ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: ОЗНАКИ СХОЖОСТІ ТА СВОЄРІДНІСТЬ

Марина Мікуліна,

докторант Національної академії Служби безпеки України, доцент, кандидат юридичних наук

Ознаки, притаманні особистим немайновим правам фізичної особи, що забезпечують її природне існування, можуть бути застосовані і при характеристиці особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття фізичної особи.

Інститут особистих немайнових прав, які забезпечують соціальне буття фізичної особи, є соціально цінним, зокрема, для особи як суб'єкта суспільних відносин, та проявляється в індивідуальних якостях людини. На відміну від радянських часів, коли політична оцінка була вкрай важливою, сьогодні — більша роль належить моральній оцінці суспільства загалом і кожної особи зокрема. Людина як соціальне явище розвивається беручи участь у суспільному житті і, завдяки цьому формується особистість із соціальними та іншими рисами, без яких не існує людини та суспільства [1, 204].

Метою цієї статті є віднайдення схожих ознак і особливостей особистих немайнових прав, які забезпечують соціальне буття фізичної особи, з особистими немайновими правами інтелектуальної власності.

М. Малєїна називає ці права (право на ім'я, індивідуальний вигляд, на честь і гідність) такими, що формують індивідуальність особи [2, 43–70].

О. Пунда висловлював думку, що соціальні властивості відображають суспільно-історичні риси, набуті людиною у процесі історичного розвитку суспільства, історичних змін соціаль-

но-економічних основ життя [3, 14]. Цю ж точку зору поділяє Н. Устименко [4, 45], яка стверджує, що ці права є «набутими», тобто правами, яких набуває людина у процесі діяльності, суспільного життя. Особливістю особистих немайнових прав, які забезпечують соціальне буття фізичної особи, є те, що в них збігаються моменти виникнення та реалізації. Автор ще розмежовує ці права на такі, яких людина набуває за законом чи іншим нормативним актом (право на ім'я), і права, набуті у процесі діяльності (право на охорону таємниць).

Л. Малюга дійшла висновку, що особисті немайнові права фізичної особи, що забезпечують соціальне буття людини, як автономної, індивідуально самооцінної складової соціуму, виникають з приводу благ (властивостей, якостей особи), у зв'язку з її місцем, цінністю в суспільстві, як істоти соціальної [5, 14]. Саме наявність і гарантії цих прав, зазначає автор, є ознакою юридичної самостійності, автономності окремої особистості й означають звільнення особи від тотальності суспільства, визнання її самостійності, значущості та досягнення справжньої свободи, що є найвищим проявом справедливості [6, 181].

Досліджуючи поняття честі та гідності фізичної особи і, зокрема, їх соціально-правове значення, А. Церковна доходить висновку, що визначення «соціальний» за змістом не збігається з етимологічним значенням слова «сус-

пільний». На її думку, честь і гідність повинні відповідати як інтересам суспільства, так й особистим інтересам індивіда, які хоч і відрізняються від суспільних, але не суперечать останнім. Це передбачає оптимальне поєднання, об'єктивним критерієм якого є збереження цілісності інтересів суспільства і здатності людини до самовираження й саморозвитку, а основною тенденцією розвитку ідеї про гідність і честь людини є поступове згладжування суперечностей між особистими та суспільними інтересами. Соціальне особисте немайнове право свідчить про значущість людини для суспільства з погляду її моральних, духовних, фізичних рис, тобто значущість індивіда як людини та представника людства, незважаючи на її належність до тієї чи тієї соціальної спільноти, групи та становища в суспільстві, а також — про особистісну значущість для особи її моральних, духовних, фізичних якостей незалежно від соціальної належності до тієї чи тієї спільноти людей і становища в суспільстві, про усвідомлення й відчуття цієї значущості [7, 10–13].

Р. Стефанчук вважає, що особисті немайнові права фізичної особи, які забезпечують соціальне буття людини варто розділити залежно від того, яким чином відповідне право забезпечує участь фізичної особи в соціальному бутті. На його думку, тут можливий поділ залежно від того, яка сфера життя особи зазнає суспільного впливу. Зважаючи на це, науковець виокремлює особисті немайнові права, що забезпечують участь фізичної особи в соціальному житті, й особисті немайнові права, які забезпечують приватність фізичної особи від зовнішнього втручання з боку соціальної групи. Першу категорію складають право людини на ім'я, честь, гідність, репутацію, індивідуальність, інформацію та свободу пересування. Ці права можуть бути додатково класифіковані залежно від різноманітних критеріїв,

а саме: як індивідуалізація фізичної особи в суспільстві, забезпечення її місця в суспільній ієрархії тощо. Другу категорію утворює право на приватне життя в усіх можливих його проявах. Таке право охоплює низку інших можливостей, що забезпечують невтручання соціуму у приватність фізичної особи (право на недоторканність приватного життя, його таємницю, таємницю особистих паперів, кореспонденції та ін.) [8, 241–242].

Вважаємо, що ознаки притаманні особистим немайновим правам, які забезпечують природне та соціальне існування, характерні й особистим немайновим правам інтелектуальної власності.

Інститут особистих немайнових прав інтелектуальної власності складають норми, що регулюють відносини щодо авторства, винахідництва та інші. Творцям об'єктів права інтелектуальної власності належать такі особисті немайнові права: право визнаватися творцем; право на ім'я; право на назву створеного об'єкта; право перешкоджати будь-якому посягання на право інтелектуальної власності, здатному завдати шкоди честі чи репутації творця; право на державну реєстрацію об'єктів інтелектуальної власності; право на пріоритет заявки; право на отримання документа, що засвідчує права на об'єкт (патенту, свідоцтва, диплома). У творців різних видів об'єктів інтелектуальної власності неоднакові види й обсяг особистих немайнових прав інтелектуальної власності.

Спірними в теорії цивільного права та правозастосовній практиці є питання моменту виникнення особистих немайнових прав інтелектуальної власності творця. У авторів творів ці права виникають з моменту надання твору об'єктивної форми; у виконавців — з моменту здійснення виконання. Захист особистих немайнових прав інтелектуальної власності творців інших об'єктів права інтелекту-

альної власності, законодавець пов'язує з датою подання заявки та державною реєстрацією об'єктів.

У літературі пропонується виокремити особисті немайнові, немайнові та майнові права інтелектуальної власності [9]. Автори доходять висновку, що такий поділ доцільний з огляду на зміст й обсяг цих прав; способи і порядок їх реалізації, коло суб'єктів і особливості захисту. Особисті немайнові права інтелектуальної власності є невідчужуваними, а немайнові та майнові можуть відчужуватися.

Особливістю особистих немайнових прав інтелектуальної власності творців на об'єкти промислової власності та селекційні досягнення є те, що деякі з них можуть належати спадкоємцям, роботодавцям творців або іншим особам за законом чи договором (право на подання заявки, на пріоритет, на назву об'єкта, на отримання патенту).

Пропонується право на оприлюднення та право на відкликання твору закріпити як самостійні особисті немайнові права авторів. Існує думка стосовно законодавчого закріплення положення щодо реалізації у звуженому обсязі особистих немайнових прав інтелектуальної власності творця його спадкоємцями з обов'язковим умовним узгодженням власних дій спадкоємців з волею творця чи відповідно до висловленої творцем прижиттєво волі щодо об'єкта права інтелектуальної власності.

В. Серебровський і Е. Гаврилов доводили свою позицію щодо можливості співавторства без згоди творців об'єкта інтелектуальної власності, бо інше суперечило б творчому процесу, оскільки унеможлиблювало б завершення незавершеного твору автора після смерті творця навіть колегами чи учнями, які могли б знати творчий задум автора [10; 11].

Автори М. Малєйна, І. Тулуб'єва і Р. Шишка зазначали про необхідність встановлення законодавчого обмеження щодо вимоги згадування імені автора

при використанні його творів у засобах масової інформації, промислових виробках, рекламі, сфері мультимедіа, мобільних телефонах через те, що це відволікає від реклами чи промислового виробу, знижує художню та комерційну його цінність, ускладнює використання товару та ін. [12; 13; 14].

Свого часу К. Флейшиц пропонувала закріпити законодавчо за носієм цивільного імені право вимагати внесення до псевдоніму автора будь-яких змін, якщо він (автор) обрав своїм псевдонімом ім'я особи, яка задіяна у тій же сфері, що й особа під псевдонімом [15].

Л. Новицька, М. Галянтч, О. Піцан, І. Берестова висловлювалися за доцільність закріпити законодавчо загальні критерії щодо кваліфікування певних дій як посягання на права інтелектуальної власності; дії, що мають ознаки посягання на права інтелектуальної власності, є винними, реальними, цілеспрямованими, такими, що призведуть до порушення тих прав інтелектуальної власності, закріплених у законі.

Позиція О. Підпригори зводиться до необхідності застосування до правопорушника санкцій у вигляді фінансових виплат, які не компенсаційні за характером, а значно перевищують розмір заподіяної шкоди [16].

Зважаючи на статистику щодо зростання темпів створення об'єктів права інтелектуальної власності в Україні, можна впевнено говорити про актуалізацію реалізації прав інтелектуальної власності, а, отже, потребує подальшого вдосконалення правове поле, що регулює цю площину суспільних відносин. ♦

Список використаних джерел

1. Развитие советского гражданского права на современном этапе / Н. С. Малеин, В. П. Мозолин, И. П. Прокопченко и др. ; [отв. ред. В. П. Мозолин]. — М. : Наука, 1986. — 268 с.
2. Малеина М. Н. Защита личных неимущественных прав советских граждан: пособ. для слушателей народных ун-тов / М. Н. Малеина. — М. : Знание, 1991. — 128 с.
3. Пунда О. О. Поняття та проблеми здійснення особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування людини : монографія / О. О. Пунда. — Хмельницький-Київ, 2005. — 436 с.
4. Устименко Н. В. Тайны личной жизни человека и их гражданско-правовая охрана : дис... кандидата юрид. наук : 12.00.03 / Н. В. Устименко. — Х., 2001. — 204 с.
5. Малюга Л. В. Особисті немайнові права фізичних осіб в цивільному праві: теоретичні основи та проблеми правового забезпечення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.03 / Л. В. Малюга. — К., 2004. — 20 с.
6. Малюга Л. В. Особисті немайнові права фізичних осіб в цивільному праві: теоретичні основи та проблеми правового забезпечення : дис... кандидата юрид. наук : 12.00.03 / Л. В. Малюга. — К., 2004. — 202 с.
7. Церковна А. О. Гідність і честь у цивільному праві України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.03 / А. О. Церковна. — К., 2003. — 20 с.
8. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб як системна сукупність / Р. О. Стефанчук // Еволюція цивільного законодавства : проблеми теорії і практики: збірник наукових праць. — К., 2004. — 908 с.
9. Особисті немайнові права інтелектуальної власності творців : монографія / за заг. ред. В. В. Луця. — Тернопіль : Підручники і посібники, 2007. — 256 с.
10. Гаврилов Э. Некоторые актуальные вопросы авторского права и смежных прав / Э. Гаврилов // Хозяйство и право. — 2005. — № 1. — С. 20–36.
11. Серебровский В. И. Вопросы советского авторского права / В. И. Серебровский. — М.: Изд-во Академии наук СССР, 1956. — 284 с.
12. Малеина М. Н. Личные неимущественные права граждан: понятие, осуществление, защита / М. Н. Малеина. — М. : МЗ-ПРЕСС, 2001. — 244 с.
13. Тулубьева И. Лицензирование мелодий и других объектов для мобильного телефона / И. Тулубьева // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. — 2005. — № 2. — С. 60–62.
14. Шишка Р. Б. Охрана права интеллектуальной собственности: авторсько-правовий аспект / Р. Б. Шишка. — Харків: Вид-во Національного університету внутрішніх справ, 2002. — 386 с.
15. Флейшиц Е. А. Личные права граждан в гражданском праве Союза ССР и капиталистических стран / Е. А. Флейшиц // Учёные труды Всесоюзного института юридических наук НКЮ СССР. — Выпуск VI — М. : Юрид. изд-во НКЮ СССР, 1941. — 207 с.
16. Підпригора О. Захист права інтелектуальної власності в новому Цивільному кодексі України / О. Підпригора // Інтеллектуальна власність. — 2003. — № 6. — С. 3–7.